

მეცემესი

მე გარ წყენს გვოლი: მწყემსან სჯოლმან სუღი თვს დაქდვს ცხოვართათვის. (იონ. 10—11).
გოვე ცხოვარი ჩემი წყემედული. ესრეთ ივის სისარული ცაბა შინა, ერთისათვის ცოდელისა. (ლუკ. 15—4).
მოვედით ჩემდა ყოველნი მამუარანი და ტვირთ-ქიძიენი და მე განგისვენო თქვენა (მათ. 11 28).

№ 14—15

1884—1895

15 აგვისტოს.

კიდევ ფუჭი და ამაო სრუნვა მეგრული მწერლობის განჩენისა და ლოცვისა და ღვთისმასწავრების ქართულიდან მეგრულად გადათარგმნის შესახებ.

(გაგრძელება *).

წინა წერილში ჩვენ მოვიყვანეთ რამოდენიმე მოსაზრება იმის შესახებ, თუ რამდენად უსაფუძვლოა და უღალაგო ქართული ლოცვების მეგრულად გადათარგმნა და რაღაც ახალი მწერლობის შეთხზვა. მოვიხსენიეთ, რამდენჯერ დაშვრენ ამაოდ ამ ოცნებით ფატაკებულნი პირნი და რა ნაირად გული აუტრუეს ამ საქმით თვით მათ, ვისაც ასეთ არა-მოხიხე მზარუნ-

ველობას უწევენ ეს ვითოვდა მსხიონერება. მოვიყვანეთ ერთი დასაფუთებელი და საყოლადებო აზრი ამ ბედშივე კითხვანზე მომუშავე კომისიის ერთ-ერთი წევრისა; ეს აზრი მით უფრო საყურადღებოა, რომ მისი მოქმედი სწორედ იმ ნაწილს ეკუთვნის ქართველი საზოგადოებისა, რომელსაც ზედმა დატყვა ასეთი ნაძალადევი მზარუნველობა; და რომელმაც იცის კარგად როგორც ძირითადი ფაქტი ქართული ენის, აგრეთვე მისი მეგრული კოლოც.

ამ ეჟამდ მოგაცყეს იმავე კომისიის მეორე წევრის აზრი, რომლიდანაც ცხადად დასკვნის მკითხველი, თუ რამდენად მუშუდებელი არის ქართული ენიდან მეგრულ კოლოზე ლოცვების გადაღება:

«მეგრული კოლო ვერ ვამზარა მწერლობის ენად და ვერც გხდება, რადგანაც ენას მამინ შეუძლია ცხალად ამ ღონევე მიღწევა, როდესაც მას აქვს თვით-არსებობა. ყოველი ამ ნაირი ენათანდა-თან ვითარდება, ზოგ სახელწოდებას სხვა ენებიდან სეს-

*) იხ. «მწყემსი»-ს № 13 1895 წ.

ხელობს და თანდათანის ზრდა მატებით მწერლობასაც იძლეოვებს.

როდესაც ენას თავისი საკუთარი სიტყვები არ მოეძებნება, როგორც მაგალითად მეგრული კილოა, ყოვლად წარმოუდგენელია ამაზედ ლოცვების გადათარგმნა. მეგრული კილო, სულ იაკვე ქართული ენაა, მხოლოდ ცოტად გადახანჯვებული; ის სიტყვები კი, რომელიც მეგრულში ქართულს არ წაბაგეს, ის არც მეგრულაა; ისიც ქართულიდან არის ნასესხები; ქართულში კი ეს სიტყვები სხვა უძველეს ტომთა ენებიდან არის შეტანილი. რადგანაც თვითარსი სიტყვები მეგრულში არ არის, მეგრულად აზრის გამოთქმა მარტივ, უბრალო საგნების და ცნების შესახებაც კი შეუძლებელია. მაგალითად; მეგრულად ითქმის: დუუძახი ფარეშის ხე გამობონადუფას. ქართულად არის: დაუძახე ფარეშა ხელი დამაბანიოს.

«ფარეშს» გარდა აქ ყველა სიტყვები ქართულია, და ფარეში კი სპარსულია. ამისთანა მაგალითები მრავლისგან-უზრაველია. თუ უბრალო რამის თქმაც ძნელია მეგრულად, სად და როგორ გამოიძებნება იმასთანა სიტყვები, რომ ღვთას ტაძარში წარმოსათქმელ სიტყვები გამოითქვას! ეს არამც თუ შეუძლებელია, არამედ წარმოსადგენიც არ არის. და ვინაც ამას ესწრაფის, იგი ღვთის მგობაზია და მქირდვლელია ღვთის საიღებელ ლოცვების.

შეიძლება ზოგიერთმა იფიქროს, რადგანაც ყოველმა მეგრელმა არ იცის ქართული, ამისთვის საჭირო არის მეგრული ლოცვებიო. კეთილი. რაც ხალხის სასიკეთო არის, იმას ყველა სინაზულით ეგებება, მაგრამ ეს ისეთი მოვლენაა, რომ საქმის რიგთან გამოარკვევამდე ასე თუ ისე გარდწყვეტა ძალიან შეცდომა და უმართებულობა არის. ან კი რანაირად შეიძლება ისეთი რამის განხორციელება, რასაც საოცნებო საუფქველი უქმეს. ვერაფერს ვერ შექმნის ადამიანი, თუ კი საჭირო მასალა არ მოეძებნება.

ხოლო მასალად თუ მეგრულ კილოს მივიჩნევთ, ეს ხომ ვერც ქეშმარილების წინააღმდეგი იქნება და მეორეც ის რომ, მეგრულად მწერლობის განჩენა, ნიშნავს ქართული მწერლობის გაღიანიერებას; რადგანაც წესია და მართებული, რომ ყოველი დამახინჯებული სიტყვა კანონიერად უნდა წარმოითქვას. ამის მხსნელით მეგრული სიტყვები წმინდა ქართულით უნდა გამოითქვან; ეს ხომ მეგრულის აღდგე-

ნაც არ იქნება. ეს პირი რქით მეგრულის მოსპობა იქნება!...

მაგრამ თუ უმართებულო სიჯიუტე მიანიცა და მიანიც დასძლევს ქეშმარიტებას და სამართლიანობის და საჭიროების მიუხედავად მიანიც განზრახულ იქნება ლოცვების მეგრულად გადათარგმნა, საქმით ეს სრულებით განუხორციელდებელი რამ არის; ყოველი ცდა ღვთის ტაძარში კრძალულების და სათნოების მაგიერად მხოლოდ სიცილად და ქირლად ასაღები გახდება.

მაგალითად მოვიყვანთ ზოგიერთს ლოცვებს, ვითომდა გადათარგმნილს მეგრულად. ქართულად: სიბრძნით აღემართენით! მეგრულად იქნება: ჭკუეერას მიითანიო!

ასეთი უბედურებაც იქნება! წმიდა საკურთხევის წინ მდგომარე მღვდელმა ასეთი რამ უნდა წარმოსთქვას! ამის გამოვანემ ქართულის და მეგრულის კარგად მცოდნემ შეიძლება კიდევ პირ და პირ გამოავადოს მღვდელი ეკლესიიდან; ზოგი სიცილს მოჰყვება და ზოგი კი რვეულმბრძივად წაიშენს თავში ხელს და გამოითირებს თავის ბედზე ყოვას, მისთვის რომ აღმდგარა დრო ქრისტეს სასწაულთა რების ქირლად აღდებისაო.

მეგრულის სახელწოდებას ჩვენის მხრით აღსნა ეჭირებება. მეგრელებს რომ მეგრელს ეძახიან, მეგრული კი არ არის პირ და პირი სახელი, ნამდვილი სახელი «ეგრელი» უნდა იყოს, რადგანაც ეს სახელი მდინარე ეგრისიდან არის წარმომდგარი. ეგრისის წყლის პირებზე მცხოვრებთ, ეხლად დღეო ენგური რომ არის, ეხადენე ეგრისელს, როგორც საზოგადოად ეძახიო: ზუღდამი მცხოვრებს-ზუღდიდელს, კახელს, თბილ-სელს, და სხვა. ეგრელებს რომ ცალკე გადასხვაფერებული კილოთი ელაპარაკნათ, ამით კიდევ ვერ დასწამებს კაცი მათ უცხო ტომობას, სამეგრელოში ეხლაც კი შეხედება ადამიანი ერთნაირ თავისებურ ლაპარაკს «იკიაცა»-ს და «რიფარაფა»-ს, ეს იმნაირივე განსხვავებული ლაპარაკია, როგორც სენაკის მიზრის სოფელ ბანძაში და სუფუნაში და ლეჩხუმის მაზრის სოფელ ლალოაში მცხოვრები ურებიო ლაპარაკობენ. მეგრელები ამას ებრაულ კილოს ეტყვიან, თუმცა იგი ებრაული სრულებითაც არ არის. ეს ლაპარაკი უბრალო ხმოვან ნიშნებისაგან შესდგება, რაჰელიც მხოლოდ მათთვის არის განსაგები და მათ გარეშე მოკოვ ქრისტიანეთათვის

კი გაუგებარია. ამ ეზრადლებს ვზაჟული ენა თითქმის არც ერ-თს არ ესმის. დასაუღეთ სპკართელოში მტხოვრებმა ჟრებმა ეს თვისებური ლაპარაკი მისთვის გამოიგონეს, რომ თავისი სავაჭრო საქმეები და ყოველივე ზაისი დანარჩენებისათვის გაუგებარი ყოფილიყო. ვგრცლებაც ამ ლონეს მიმართეს ბერძნების და რომაელების კოლხიაში შექმოსევის დრას. სხვა და სხვა მტრები, რომელნიც კოლხიდას ესიენ, ერთი შეორეს ეცილებოდენ ამ მხარეში გაბატონებას და თანაც ძალიან ავიწროებდენ თვით კოლხიდელებს. მათაც სხვათა შორის მიმართეს ამ საშუალებას, რომ თავისი ლაპარაკი გაუგებარი გაეხადათ თავის შემავიწროებელთათვის, მაგრამ დიდი შეცდომა იქნება და უმართებულობაც, რომ ეზრადების გამოგონილ ახირებულ ლაპარაკს ნამდვილი ეზრადული ენა უწოდოთ და მეგრელებსაც თავისი ლეილი ენა ქართული მოვაშოროთ და მის მაგიერ რაღაც თავისებური კილო, ვგრელების გამოგონილი აღეუღდინოთ; აგრეთვე დიდი შეუსაბამობა იქნებოდა, რომ მეგრელები საერთო ქართველების ოჯახის წევრად არ ჩავთვალოთ.

იყო დრო, როდესაც თვით კოლხიდელებს უნდოდათ საქართველოს ერისაგან განშეღ დანდგომა, განსაკუთრებით მწერლობით; მაგრამ დიდი დამბარკოლებელი მიზეზები აღუჩნდათ, როდესაც საქართველო ორ სამეფოდ და რამდენიმე სამთავროდ განაწილდა; მაშინ ზოგიერთმა უხედურებამ, რომელიც სამეგრელოს ქართველებს დაატყდა, თანაც ახლო მეზობლებთან აშლილობამ, ერთ დროს კიდევაც აღძრა მეგრელებს სურვილი დანარჩენ ქართველებთან დაშორებისა. მაგრამ საერთო მისწრაფება, საერთო წარსული და მრავალი სხვა ურთიერთშორის დამაკავშირებელი პირობები არ აძლევდა მათ დაშორების ნებას; და კიდევაც დარწმუნდენ მაშინ, თუ რამდენად შეუსაბამო და შეუძლებელი იყო მათი სურვილი. განა შესაძლებელი იყო სამშობლო მწერლობის დატოვება, რომლითაც კოლხიდელები დანარჩენ ქართველებთან ერთად ლმერთს აღადგებდენ და თავი მოჰქონდათ, და მის ნაცკლად რაღაც სხვა და ახალი შემოეღოთ! ეს მათ ძალიან სამძიმოდ მიაჩნდათ.

ესლანდელ დროშადაც ამგვარსავე სიძინელეს წავატყდებით თავს წირვა ლოცვის ქართულიდან მეგრულად გადთარგმნის დროს. მოვიყენთ ქა-

რთულ ენაზედ ლოცვას, და იმასვე მეგრულად გადალებულს.

ქართულად: სასოვბად ჩემდა მამა, შესავედრებულად ჩემდა ძე, მფარველ ჩემდა სული წმიდა, ამებოა წმიდოა დიდება შენდა.

მეგრულად: ჩქიმი საიშენდოთ მუშა, შიიხვეწეზულო სქუა, დამაფარალო შური წმინდე, სუმი სოლო წმინდე დიდებასი.

აი წყვილიაი და ურწმუნობა. 1) რა საჭიროა რომ სასოების მაგიერად თათრული სიტყვა იმედი მოვიხსენოთ. ჩვენ წმიდა მამანებს არსად საღმრთო წერილში არ უხსენებიათ თათრული სიტყვა იმედი, რადგანაც იგი უსულუბნით ვერ შეედრება სიტყვას «სასოება»-ს. რა საჭიროა, მინცა და მაინც ძვირფასი თვალა მოეძაქლოთ და გადავადლოთ; მის მაგიერად კი შუი ქეს ნაჭერი ჩავსვათ ოქროს ბეჭედში!

2) მეგრულად სქუა ითქმის ორივე სქესის ბავშვზედ, თუ მამრობით სქესზე ეტყვიოთ, მაშინ უნდა ეთქვათ «ქომოლი სქუა». მამასადავე ძე მღეთისა უნდა ეთქვათ ასე: «ლორონითში ქომოლი სქუა». უნდა მეუბატოთ ორი სიტყვა, რომელიც დედანში არ არის. ესე იგი «ლორონიო და სქუა», თარგმანებით იქნება-ღმერთო და ბავშვი. გარდა ამისა აზრი ისე იცვლება, რომ ყოველი სასოება და კრძალულება აკლდება მას. თუ ქომოლის დაეჯანთ, რომელიც თარგმანებით მამრობით სქესს ნიშნავს, მაშინ ყველასათვის სასაცინო იქნება და ყველას ისე ევგონება, თითქო ღმერთს ქალიშვილიც ჰყავდეს.

3) «ღმეზარალი», — იმის ნიშნავს, თითქო სული წმიდამ ყველაფერი უნდა დაფაროს მანდილით ანუ ზეწრიოთ, ანუ სხვა რამითი.

4) «აუშოხოლო» — ამ სიტყვის აზრი ისე ბუნდა, რომ ვერ მიხედება ადამიანი, რაზედაა ნათქვამი, — რადგანაც «სამება» ქართული, მეგრულად არ გამოითქმის; ამისთანავე, რომ კიდევაც ეთქვათ სუმიხოლო, ეს ნიშნავს სამს მართალ; აქ შეიძლება იგულისხმოს ადამიანმა ყოველი ნივთი, ყოველი არსება, ქართულად კი «სამებად» მხოლოდ მამა, ძე და სული წმიდა იგულისხმება.

სხვა ამ დოცვის სიტყვებზედ კი ლაპარაკიც არა დირს, რადგანაც იგინი არიან გადასხევეფრებულ ქართულიდან, მაგალ: ხეყწა, დაფარვა, დიდება და სხე.

ენისა და სჯულის დამსინჯება.

თუ არ ამ სახელით, სხვათ არ მოიხსენიება «საღმრთო იტორია» შედგენილი მღვდლის ლაზარე ტურავეისაგან. ტფლისი, მეორე გამოცემა 1889 წ. აჩვენებს აქამომდე გერანახე ეს საუკუნო წიგნაკი. ახლა შეკვებულა, გადგიოთხეთ და გვეყინა: ასე ანდებურათ როგორ უნდა შეადგინოს კაცმა სახელომდუნელო წიგნი და ისიც საღმრთო სჯულსა. რაც კაცი მწერლობს, მან წინაღობენ უნდა იცოდეს ის ენა, რომელზედაც წერს. ეს საწინაო ტექსტარება ერთი ათათ სავალდებულო იმსათვის, ვინც საწყალო სახელმძღვანელო წიგნს ადგენს. «ეი თქვენდა, რომელმან აცთუნოს ერთი მკარედთა ახარგანია» — ბრძანა მაცხოვარმა. იმსათვის კი, ვინც საღმრთო სჯულის შესაწავლეოდ წიგნს ადგენს, ერთი ასათ არის სავალდებულო ენის ცოდნა. უნდა მტკიცედ იცოდეს, რა სიტყვა რა ცნების სამსულოა, თორემ ზოგჯერ მიუტყეველ ლოდაურ შეცდომაში შეხედელ და მრავალ სხვისაც შეიყვან.

ამისათვის მხედველობის ისარო რომ მიეუპართოთ ზემორე აღნიშნულ წიგნს, უნდა აღვიგოთ, რომ მისა შემდგენი პატრიარქული მამა ორგზის დანაშაულება. მას ქართული დაუხანირებია და ამ მიზნით საქრისტიანო დოღმატებაც გაუუტულმართებია.

აი ამისა დამამტაკებელი საბუთებაც.

სარწმუნოების და სჯულის შემცხე წიგნში, რააკვირებელია, უმთავრესათ არის ჩოლოდ საუბარი ღმერთზე. ამ უხუნების არსების სახელი არ ცოდნა წიგნის შექმდენს, როგორც უნდა იმპაროს სხედანსება შეთვისებუმი. «საღმრთო ისტორია» კი არ უნდა ეთქვა, არამედ «საღმრთო იტორია». თვითონ არსებით სახელსაც ხან წაღმა ხმარობს, ხან უტულმა. წაღმა, მაგალითად, სწერია შემდეგს გვერდებზე: 4-ეზე: «ღვთის ბრძანებით»; 7-ეზე: «ღვთის ხმა»; 17-ეზე: «სული მღვთისა» (ეს მ რაღა) და სხ. ხალხიც ასე ხმარობს: «ღვთა მადლია»; «ღვთით თუ გავათავე»; «ღვთსმზობილი». საღმრთო წერილშიაც, ცხადია, ასე სწერია: «ღვთად სრულად და კაცად სრულად», «ქო ღვთისა» და სხ.

დანარჩენს ადგილებზე ყველგან უტულმართათ ხმარობს ჩვენი ავტორი. — დავიწყოთ თაუღან; 4-ე

გვერდზე წერია: «მამა ღმერთი არც აჩივისაგან დიდადების და არც გამოვა, ძე ღმერთი დაიბადება მამა ღმერთსაგან, სულა წმიდა გამოვა მამა ღმერთისაგან». აი უმთავრესს საქრისტიანო დოღმატში სამი მიუტყეველი შეცდომაა, კანკლელობის და მიმოხრის უყოღმრთობის გამო ჩანადენი, პირველი: არ ითქმის ტექსტარატს ღმერთზე ნათესაობით ბრუნებაში «ღმერთისაგან», არამედ — «ღვთისგან». მაგრამ, რაც ქართველთაზე ერთი ტექსტარატ ღმერთი შეიგნო, მას შემდეგ მიიღ სახელიც განასხვავა და ხმარობს ასე: ღმერთი, ღვთისა, ღმერთისა, ღმერთისა, ღვთათა; ღვთად, ღმერთად. მრავლობითი რიცხვი, თქმა არ უნდა, არ აქვს. განსხვავება სამს ბრუნებაში: ნათესაობითში, მაქვედებითში და ცელილებითში. პირველ ყოფილ ფორმა კი ქართულში ენამ ცქელათავანე მიაკეთნა წარმართელ ღმერთებს, კერპებს, რომელთაც «ყურ ასხენ და არა ესმისთ, თვალ ასხენ და ვეუა ზედვენ», და იხმარების ასე: ღმერთი, ღმერთისა, ღმერთსა, ღმერთმან, ღმერთთა, ღმერთად, ღმერთო. მრავლობითად: ღმერთები ანუ ღმერთნი, და სხ. ასე რომა, ჩვენის ავტორის გამოთქმით, ძე ღმერთი დაბადებულა მამა ღმერთის-კერპისაგან. ეს ერთი გამოვა, რომელიც უნდა გავრცელდეს ყმაწვილებში მზალოდ იმიტომ, რომ ჩვენს ავტორს დაზარება გრამატკაში ჩანდღვა და სახელწოდება ანუ სინონიმების კანკლელობის დაწვილა. მეორე შეცდომა და მეორე გამოვა ზემორე მოყვანილ დოღმატშივე ჩაუდენია ჩვენს ავტორს ზმნის მიხარის უყოღმრთობით: «მამა ღმერთი არც არავისაგან დაიბადების და არც გამოვა». აქ პირველი ზმნა არის ნახმარი მრავალგზობითის სახის ფორმებზე, რომელიც სამსავე დროს ეყუთნის; ნაჰყოს, აწყოს და მყოზადს და კანონიერადაც არის ნახმარი, დოღმატის შესაყურათ. მეორე ზმნა კი «გამოვა» ნახმარა მყოზადის დროის ფორმებზე. ასე რომ მამა ღმერთი მომავალში არ «გამოვა» ეისგანმე, თორემ წასულში კი გამოასულა. უნდა ეთქვა ასე: «არცავიგანმე დაიბადეხი და არც გამოვდის», ან ასე: «არც ეისგანმე დაიბადებულა და არც ეისგანმე გამოასულა».

მესამე გამოვა იმავე ფორმაში: «ძე ღმერთი დაიბადება», «სული წმიდა გამოვა». ეს რადის? ამას იქით ჯერ არც დაბადებულან და არც გამოასულან? იქვე წერია: «ღმერთი იწოდება ყოვლად წმიდა

სამებად^ა. აი კადვე სად უნდა ის ზმნის მრავალ გზობითი ანუ ყოველგზობითი სახე. კანონმდებლობაში და ამ გვერდ დოკუმენტებში, საცა ზოგადი, საყოველთაო და საპარალისო ჭეშმარიტება, თუ კანონია გამოთქმული, მიუხედავად საჭიროა ის ფორმა, მრავალგზობითი სახე.

ამავე ფრაზაში სხვა წერაღმანი ნათომიკ არი: სიტყვა ყოველდღშია ერთ სიტყვად არის გადაქცეული, ერთის ცნების შემცავია და ერთად, შემკეთ უნდა იწერ-ისტამბებოდეს. ეს გასწორება ასევე საჭიროა ამ წიგნში. აი თუნდ ამავე 4-ე გვერდზე: «ყველა ნაირი მცენარე». უნდა იყოს ყოველნაირი მცენარე. ამასთანვე სიტყვისთან «ყველა» უნდა მრავლობითი რიცხვი, ასე: ყველა მცენარეები, ყველა ფრინველები, ანუ უკეთ—ყოველი მცენარე, ყოველი ფრინველი.

მეოთხე გვერდზედვე წერია: «ღმერთმა გაყო ნათელი სინნელისგან». ლოლაკური შეკთაშა, — ნათელი გაყოფის ბნელისაგან და სინათლე საბუნებისგან. სინნელე და სინათლე—ეს განყენებული ცნებებია და აქ უნდა იქნას. ღმერთმა გაყო მოკლე ვითი ანუ კონკრეტული, ხილული საგნები და არა განყენებული, აბსტრაქტული საგნები, რაიცა მას აზრად ქონდა უწინარეს საუკუნეთა, რათა განეხორციელებინა.

ავტორის სარჩელი უფავს დაბითრათ წერას. მარა «შიგადაშიგ მალალ ფარდიან კალოსაც ურევს, თითქო ეს ძან საჭირო იყოს საყმაწვილოა წიგნში. მაგალითად, შემდეგს 5-ე გვერდზე წერია: «და გვერდისა მისგან შექმნა დედა—კაცი». რა უჭირდა რომ ეთქო: და იმ გვერდისაგან შექმნა ქალი. ამავე გვერდზე და ათასგან სხვაგან წერია ასეთი გატყუაქული სიტყვები: სახლობაშია, ბაღშია, სამართხიდანა, დასაკლავათა და მისთანები. ეს ბ რის მაქნისია? ლექსებშიც კი იწუნებენ ამ მეტ ასოს: «პედლიჯარ სანუტარათა წმიდა დედების ბაღშია». უკანასკნელ სიტყვის ბოლოს ასო ბ მეტია. მაგრამ ლექსი სასიმღეროთაა გაჩენილი და კადვე ჰო. ჩვენი ავტორი ზომ სასიმღეროთ არ წერს «სადმერთო ისტორიას!»

მეორე კადვე, ზემო მოყვანილ ფრაზაში რატომ შექცეულია არ არის დაწერილი სიტყვა დედა-კაცი და «უფში რათ არის გადაბმული დედა და კაცი მაკრათი (ტირეთი)? ეს სიტყვები უკვე გადაქცეულია ერთ

სიტყვად, ერთის საგნის სამოსლად. ეს შენიშვნა ათასგან საჭიროა ჩვენი ავტორისთვის.

იქვე წერია: «მშვენიერი», «მსხვერპლი» უნდა იყოს: «მშენიერი, მსხვერპლი. შ აქ მეტი ბარგია და ხეტურშიც ასე წერია: «მშენიერება იოსებ ძელისაგან... და სს. ეტყუაბა წიგნის ავტორი ძალიან ნაკლებ განვითარებულაა საღეთო—საეკლესიოა წიგნებში. აი კადვე: რა საკადრისია საღეთო ისტორიაში ბალღური სიტყვა «ციკანია». სახარებაში წერია «თიკანო» და მთელი ორი წალი ქართულაბაც ასე ხმარობს.

იქვე წერია: «ამ ბაღში იყვნენ ყველა ნაირი ხეხილები და ჰურის მცენარეებია». ამ ფრაზაში სამი გრამატკური შეცდომაცა და ერთი ლოლიკური. უნდა ეთქო: ამ ბაღში იყო ყოველ ნაირი ხეხილი და საბუნოე მცენარე. აი რატომ: «იყვნენ», «მოვიდნენ», «დასხდნენ» ქართული არ არის. უნდა ითქოს: იყვნენ, მოვიდნენ, ისხდნენ. ამას გრძელი განმარტება უნდა და აქ თავს უანებებთ. მეორე: არ ითქმის «ყველა-ნაირი» არამედ «ყოველნაირი». მესამე: «შემდეგი სიტყვა მხოლოდობის რიცხვზე უნდა იდგეს, უმისრათაც ჩანს რომ საუბარი ბევრზეა, რაჟი ნაირ-ნაირია. «ბურის მცენარე» შეუძლებელია; ჰურისაგან კი არ იანებება მცენარე, არამედ მცენარისაგან ჰური. უნდა იყოს: საბუნე მცენარე.

შემდეგი 6-ე გვერდი: «მართა არ შევიძლიან ესტამოთ ნაყოფა კეთილისა და ბოროტის ხისა». თორემ სხვას თანადანწრებით კი? «ესტამოთ» რაღა? უნდა ეთქო: ეჭმით. ასო ს ემეტება მხოლოდ მაშინ, როცა ერთი პირი მეორეს გადაცემს რასმე, მაგ. «ესწერ წერილს» (მას) სხვა და «წერ წერილს» სხვა; «წერს» სხვა და ასწერს» სხვა. გარდა ამისა კეთილი და ბოროტი ხე რაღა? კეთილ—ბოროტის სცნობელი ხე ან ხე ცნობდისა კეთილს და ბოროტისა კი გვემისა რაა; უსლოო სავანი ხე რომ იყოს კეთილი და ბოროტი თავისთავთ, არ შესაძლოა.

7-ე გვერდი: «არ სცნეს თავიანთ თავი დამნაშავეთა», უნდა იყოს: არ ცნეს თავიანთ თავი დამნაშავეთად, ან თუნდ დამაშავედ. თორემ აზრი ირევა,—გამადის: «არ ცნეს თავიანთ თავი დამნაშავეთა» საჭიროა დაცვა ცვლილებითის ბრუნვის ფორმის დ—სი, შემცდარნი არიან, ვინც ამას უარყოფს. შემდეგი გვერდი: «გამოხსნის მხოველს კაცობრიობის ნათე აობას ყველა მწუხარებლიდან». ოთხი ნათეთობა,—უნდა იყოს: «გამოხსნის მთელს კაცობრიობას (ან კაცთა ნათეთსაც) ყოველის მწუხარებისაგან».

ქართული ენის მასწავლებელი.
(გაგრძელება იქნება).

სახლ-განსა მღვდლის ფიქრები.

ყოველი კეთილ-სინდისიერი კაცი მოვალეა, როცა კი დრო მოითხოვს, ერთნაირად აღაზროს საზოგადოების წინაშე უცლიცა და კარგი მხარეც მა თუ იმ საქმის შესახებ, რა თანაც ისე, რომ სიმართლეს არც მარჯვნივ უქცედეს გზას და არც მარცხნივ.

საქმე იმაშია, რომ ვინც კი დაჰკვირვებია ჩვენი ხალხის სარწმუნოება-ზნობის ცხოვრებას და გონებითი თვლით აუწომა-უწონია მათი აწინდელი ყოფაცხოვრება, ის უტყველად დარწმუნებული იქნება, რომ იგინი დღეს ბევრად ჩამორჩენილი არიან ძველ მამა-პაპათა.

ამნაირს გულციობას ეკლესიის წინაშე და უფიცობას სარწმუნოებისას, როგორსაც ესლა ვნედავთ საზოგადოებაში, სრულდებოთ ვერ ნახავდით ჩვენს ნეტარ-ხსენებულს ძველს ქართველობაში. სად მოიპოვებოდა ისეთი ქართველი ოჯახი, სადაც რამდენიმე საღმრთო და საეკლესიო წიგნები არა ყოფილყო? ვინ იყო ისეთი ქართველი, რომელსაც ზეპირად არა სკოდნობა წარჩინებული ადგილები საღმრთო წიგნისა სულ თუ არა, ზოგიერთი მანც; ვარდა იმ ყოველ დღიურ ლოცვებისა, რომელნიც აუცილებელს საჭიროებას შეადგენს ყველასათვის, ვინც კი ქრისტიანის სახელს ატარებს. ვარდა ამისა, რასაც ვერ ასწრებდნენ სახლში თავისთავად, იმას იმთავიერდნენ ეკლესიებში სარწმუნოება ზნობის დარაჯთა-მოძღვართა დახმარებით და აი, სწორედ ამნაირის ყოფაცხოვრების ნაყოფი და შედეგია ის ურაცხვი ტანარ-მონასტრები, რომლებშიაც ჩვენ დღეს ქრისტიანის, თუმცალა შერყეულის, სულითა ესუთქაეთე..

ამ ნაირი გულციგობა და ჩამორჩენილობა მარტო ჩვენი საზოგადოების სენი არ არის, იგი საერთო ნაკლია ესლანდელ დროში. რით უნდა აიხსნას ასეთი განსხვავება ზნობა-სარწმუნოების საქმეში? რასაკვირველია სხვა მრავალ ხელის შემშლელ მისეზება ვარდა ჩვენი სულიერი მამების გულ-შეუტკივრობით და თავ-გამორუდებლობით. ზოგაერთი მღვდელი, ისეთი ვროია;—ხალხი მთლად მინდობილია თავის მოძღვარზედ—მღვდელზედ, მას შეს-

ტკერის, მისგან მოვლის ყოველ გეარს საქმეში დარეგებს, წინამძღოლობას, როგორც შეგნებულის, «ნასწავლის» კაცისაგან; და მამასადავ, დაქვეითებაც და ამაღლებაც მათი ზნობა-სარწმუნოების მხრივ დამოკიდებული უნდა იყოს თვითონ ჩვენისავე სულიერის მამებისაგან.

თუ საზოგადოდ რა შეუძლიან სასულიერო წოდებას ხალხის არამც თუ ზნობა-სარწმუნოების წინ-მსვლელობაში, არამედ მის ყოველ-გეარ გასაჭირში, არ იქნება ურიგო ამის შესახებ გავასწნოთ აქვე მკითხველ სამღვდელთაგანს უკვე ცნობილი მოსაზრებანი, რომ თვითონვე დასდოს თავის მოქმედებას შესაფერი მსჯავრი.

«სასულიერო წოდებამ მეტის-მეტად ისახელათა თავი ევროპის ხალხთა აღრყვის დროს: როდესაც კლასიკური ქვეყნა იმაოზოდა, როდესაც ბრძოლის ეელი შეიქმნა ხალხთა ბედის გადამჭრელო, მთელი ევროპა ომიანობის სარძიკველზედ ჰუფუნდებოდა, და სისხლით მორწყულს საფუძველზედ აშენებულს ქვეყნაში უნდა დამორჩეაღიყო ძლიერისაგან უძლური,— აი, სწორედ ამ დროს გამოიჩინა თავი სასულიერო წოდებამ: ქრისტეს სწავლით შევარდებულმა დაიწყო ქადაგება ლმობიერის მორჩილებასზედ, ქრისტიანობის მოთმინებაზედ, ძმობასზედ და ურთიერთობის სიყვარულზედ».

რა სარგებლობა მოიტანა ამ ქადაგებამ?—საეკლესიო მწერლების ვარდა, ამ კითხვის პასუხს გვაძლევს წარჩინებული მეცნიერნი—მილლი და გიზო. ისინი დაქვემდებარებით გეარწმუნებენ, რომ სასულიერო წოდებამ დღეი სამსახური გაუწია მაშინდელს განათლებასაო. მართლაც, ბარბაროსთა შექოხვის დროს, როცა ევროპის სამეფოები აირიენენ, ხალხი განადგურდა და დაწოკდა: აღარ მოიძვევებოდა ისეთი წერტილი, რომლის ვარემგეო ევროპიელთ შესძლებოდათ მოჯგუფება და დაცვა თავიანთი გონების ნაწარმოებისა. აი, ამ დროს სასულიერო წოდებას აქვს მტკიცე ორგანიზაცია-ეკლესია, რომელსაც თვის ფრთითა ქვეშე შეუხიზნებია ევროპის უძვირფასესი გონების ნაწარმოები; იფარავს რაც ძალი და ღონე აქვს განათლებას ბარბაროსთაგან, რომელნიც ერთის ყბს მოქცევით უმანთქმედნენ წარსულ საუკუნეთა მონაგარს, თუ კი ამ წოდების სასულიერო კვერთხს არ შეეწერებინა ბარბაროსთა აღარ-ხმლი. ბარბაროსთა გამგელელებულს

და გამხეცივულს ყბას ვერ მარჩებოდა ევროპა, თუ რომ სასულიერო წოდებას არ დაეხსნა იგი.

ოქრო-ქსოვილით მოსილი ეპისკოპოზი და მხეტია ტყავით შეძანიძილი მწირი, ტალახით გათხუნილი მორჩილი აღმოჩნდნენ მეფეებზედ უძლიერესნი; ესენი ჯადოსაეით ჰკრძალავდნენ ევლურს გერმანელს, როცა ის აღიძროდა წმიდა წმიდათას წასაბილწველად...

ამას გარდა, სასულიერო წოდების წარმომადგენელნი: მატრა-ხურულნი ეპისკოპოსნი და თავ-გაპარსული აბბატი გვერდს უსხუენ თმა-გრძელ მებეღარ-მთაერებს, მეფეებს და, როგორც ლეთს-მეტყველნი, მდივანნი, ფილოსოფოსნი და ენჭირნი, თათბირობდნენ მათთან და ქრისტიანობრივს, კაცთ-მოყვარულ ბეჭებს ასევედნენ მათ პოლიტიკას, არც ერთის მუფის და მხედართ-მთავართა ბრძანება არ გაიკეზოდა ეპისკოპოსთა და აბბატთა დაუკითხველად, რადგანაც მხოლოდ მათ შეეძლოთ კალმის ხმარება და მსჯელობა.

სწორედ სასულიერო წოდება იყო მაშინდელი ზნეობითი პოლიცია, ამბობს ტენი. ეს პოლიცია თუმცა-ღა ვაღწყობდები და უსრული იყო, მაგრამ ის მაინც შენდობი მან, რომ ევროპას ააშორა მონგოლური უთაურობა...

ჩვენი სამღვდელთა დასიც უწინდელს დროს მხარ-ღა-მხარ მისდევდა ჩვენს ცხოვრებას. ისიც იმ ჭიანჭს ეწეოდა, რომელსაც ჩვენი ერთი ერთის მთავარი ისე ეკითხებოდნენ სამღვდელთაგანს წარამაღვრეწლოთ გაჭირებისა და დაღბნების დროსაც:

შენ რას ჰპრძანებ, მღვდელ-მთავარო?
სიტყვა შენი გვიღობს ძვირად;
ჭმართებს, თუ არ ერისათვის
მეფეს თავი ვუხარობდ?
და ეს ზნეობის გუშავიც შემდეგს პასუხს აძლევდა ზოლმე ხალხის გმრის:

ესტირი და გირჩეე თავ-გაწირვას,
რაკი რომ ეს ღლე გვეწია,
მოყვრისათვის თავ-დაღება
ქრისტე ღმერთის ანდერძია და სხ...

ღიან, ჩვენი სამღვდელთაგან მუდამ თვის შესავფრის სიმბოლოზედ ამყოფებოდა; ის მხარში უღვა საერო მმართველობას. ჰქადაგებდა, მეფესთან თათბირობდა, ლეთს-მეტყველებდა, მტრის დასხმის დროს მარწინავე დასს წინ მიუძღოდა, მარჯვენა ხელში ჯვარი ეჭრა და მარცხენათი აღმა აკმევდა,

თითქო საკმეველას სუწით მტრებისაგან მოწამულს ზნეობას ასპეტაკებსო. მონასტრებში და მთათ-საენგებში ის იკლევდა მეცნიერებას, აწარმოებდა ხე-რათ მოძღვრებას, თვით უკადრუსი ჩვენი მღვდობრიობის დროს, ანტონ ქათალიკოსი შეიქმნიდა ახალს ხანას ჩვენის სასულიერო და საერო განათლებისას (რომ ბედის ჩარხა უტულა არ დაკეტრაღაღა). არა ნაკლები საქმე გააკეთა გაიოზმაც.

რალა ბეერი ეილაპარაკოთ—იყოლოვლები, ნეკრესელები და ათონელები, დროის შესაფერად, ღიღ საქმეს აკეთებდნენ ჩვენი ზნეობითი ძალის განსამტყიცებლად, ჩვენის გონების გასაფთავებლად; თუმცა ვერ ვიტყვი, რომ ვითომ მათ უფრო ერკე-ლო ფილოსოფიური განათლება ჰქონოდა, ვინეუ ეს-ლანდელს ჩვენი მალალ სასწავლებელში აღზრად ჰართათ... *)

ეს თქმულგანნი ძველს; საზღველ ებუზვე, მის მოღვაწეობასზედ დღეს ჩვენ საზომ არშინათ რომ დაიღვათ წინ, უყველია, ყველა ერთს აპოკაქსებთა: «ჩვენ ფართო და ღირსეულს მკვალოებას ძლიერ სუსტის თვლით ვუტკერივ; ჩვენის სულარა, უფრო უყეთ, ჩვენის მთელას ახსებით ზრუწე, მანღობალ სამწყსოზედ მარტო წიზუ-ლოცვათ მოკვაფრღლავს და ეს უკანასკნელი კიღე ისე გავჯღღობა ძალ-რბილში, რომ საზოგადო კანანად გავცვლობია.

მართალია, ბეერი გრძობას და ევლადაც აღებს თავის თავს (ევლისხმობ ახალ, განათლებულ მღვდლებს) იყოს თვის სიცოცხლეში ნაშღვილი ქრისტეს იღველური მოძღვრებას მიმღვეარი, ხალხისთვის მუდამ გულ-შემბტყიერი და, რამდენადაც ძალ-უძს, განახორციელოს ეს იღვლი თვის მოქმედებაში, მაგრამ, სამწუხაროდ, ეს ყოველად განსპეტაკებულ მოსაზრება-განზრახვანი რამდენიუე ხნს შევდგ ისეე იფუშებანი; აზრო რჩება ისეე აზრად და მანც ბოლოს ენდეთ მასში იპისთანავე მღვდელს, რომელსაც იგი თვის იღვლისტობაში ჰკაცხავდა. ხორციელი მხარე ჰსკალავს პირველად გაპარჯებულს მის სულიერს მხარეს და ვარდება იგი სასოწარკვეთი-ლებაში, რადგანაც გვერდით ერთს უღელში შე-ბმულს, ვერა ჰხედავს თვისსავე მოძმეს წოდებით; როდესაც ვერა პაულოზს თვის მეტოლ-მეუღლეს ერთსა და იფიეუ ჭიანჭში შევბმულს და ქრისა და ვარამში თვის თანა-მოაზრეს.

*) ის „დროება“ 1884 წ.

ყველა ეს ძირეულადილი შესაძლებელიც არის, თუ გონების თვლით დავეყირადებით ჩვენს ცხოვრებას: ენერჯია ყოველგვარ საქმეში იქ იბამს თვის ძალა-შესილს ფრთებს, იქ იბრძვის შეუპოვრად ჩვენ-და საკითილ-დღეოდ, სიდაც გვერდით ჰქედეს რამდენსავე თანა-მოზიარეს ერთსა და იგივე სარბიელზედ მშრომელ-მოღვაწეს. ეს უკანასკნელი გარემოება მას ამხნევებს, სტუმს სარმელა მუღლუფუნს რისსავე მიუხეზოთ უკან დაქუულს და სასრუარკვეთილგანა-ჩინდნის და ხელ-ქლად იღწონ ერთად, ვიდრე ჰქუა-ძალა ზოტანთ. არიან, როგორ ახა, ესენიც; რომელნიც არ იკარგენ ცნერჯიას თვის წინადა და სასარგებლო აზრების განსახორციელებლად, იბძვიან შეუხენებელ ბრძოლაში, ვიდრე გაუღრცეფავენ და ნათლად დანახებენ კეთილ-ნაყოფიერებს: თვინათ განზოხულებს; მაგრამ ესენი პირნი ხომ ძლიერ იშვიანი არიან, ესენი არიან იშვიანთი შეღინ ბუნებისანი, «ჩიგულნი», თითებზედ ჩაოსასტელებნი, მომეტებულად კი ჩვენ ყველას აუცილებლად გვექრება თანა-მოაზრები და მათი აღმზარება.

აგრეთ, ნაგლითად, საღერტურთა აქარებზედ მოღვაწენი პირნი, ვინ არ იქნება სამსახურიც მიუღწესთ მათ კლობრობს წინაშე; მაგრამ, აბა წაერთვით მათ ეს გარემოება, რაშიც დღეს იგინი რყოფდებიან ე. ი. აბა ყველა მწერლობის წარმომადგენელთ მოატკონ თვიანთი მოღვაწეობის საზრბიელი და დარჩენ მარტო ორიოდნი, თუ უკანასკნელნიც სასრუარკვეთილებით არ შეღოსწყუნ მას (სარბ.); რადგანაც სულ მცირე მოღვაწეთა რიცხვს ვერ ძალ-უმს ატაროს ეს ტერტი, რომელიც სამშობიოა მთელი საზოგადოებისათვისაც. მაშასადამე, თუ იგინი ტემლად მოღვაწეობენ და პროგრესიულად სცვირან ჩვენს ცხოვრებას, მხოლოდ მარტო იმიტობა, რომ მათ გვერდში ჰყუთ: მომდგარი ანთი, ორასნი და უფრო მეტნი თანა-მშრომნი, თანა-მოზიარენი, თანა-მიუღღ-მეტელებნი. ამნაირად დაყენებული საზოგადოება შეგნების ერთს გონიერულად მოწყობილს ოჯახს, რომლის მიტოვება ყველა წევრს დიდად უშიძის, რადგანაც კარგად იცის, რომ იგი ამ შემთხვევაში იქნება წინააღმდეგი პროგრესისა და განათლებისა, ყველასავე საგამებელ-გასაკუცის. ამნაირად იგი ისევე მოქმედობს ერთხელ ჩამულს საზოგადოებაში, ოჯახში და არ აღწევს ნების ხორციელ მხარეს (სიზარმაცეს) გაიმარჯოს სულ იგინს მხარეზედ, — მაშასადამე, იგი მოქმედობს თითქმის მიბძვით, მიხედულებით. რამდენია კიდევ აზგვარი ანალოგიური მავალითები სხვა და სხვა აწ არსებულს საზოგადოებაში...

(შემდეგი იქნება)

სამართველომს ძველი დრომს თავ-გადასაზალი,

(გაგრძელება *)

განდატელება საქართველოს მეფის სიხელოვნის ბაგრატიკურატ შალტისა, აშოტის ძის და გამეფება მის ამისისა დაჯათისა.

დაით ძე მისი გამფელა, ქართველთ მიიღეს ლხინთა, შეეგეს განცტრომა, პურობა, სხვა ზოხურა ბღეინთა, ჰსდღენიდან ძღენთა ტურფათა, ეცხლეს ხონჩებ-სინთა, იხარებლიან, არ იყენენ საქმითა მოსაწყინთა.

სიკვდილი მუხთლად დაჯით მეფისა სომქსთაგან და გამეფება ადარნასესი მას მისისა მამისა წილ თვისისა.

ზანვლო რა დავით მეფემან ჟამნი მრავალნი შეგებულად, შემდგომად მოკლეს მხენი იგი სომქსთა და დატეულად, დაჯდა კთედრსსა მამისა ადარნას სახელდებულად, შეექნა ბძოლა ყოელ კერძო, გარნა ჰსდგა მარად ქებულად.

განდატელება მეფისა ადარნასესი მარადის ბრძოლასა და განსუგეგებლასა შინა, და გამეფება სუმბატ მისა მისისა, რომელმანტ განსუგეგებულად განვლო ჟამნი თვისანი.

აღარნადემან ბძოლითა ვანვლო ყოველნი დღენია ქართველთა შორის განხეთქა შეიქმნა მოსაწყინთა; შემდგომად დაჯდა სუმბატ ძე, არცა მას ვანუსენთა, ვანვლო სომქსთო ჟამებო, იქნევა რაოდენთა.

გამეფება სუმბატის მის ბაგრატიის ქართველთა წყა, რომელსა უწოდებდნენ-ტა რეგებად.

სუმბატის შემდგომ ძე მისი ბაგრატი გამფელა დავითა. იმეფა, გარნა ვითა ესთქეა, ცხოვრება ვითა დავითთა, იყო მარადის კირთული საქმითა ერთობ დავითთა, მეფობდა არა ლხინთა, არამედ უფროს დავითთა.

*) იხ. «მწყემსი»-ს № 13 1895 წ.

გამეფება ბაგრატის ძის ძის ბაგრატისაჲ მტრე ურმისა, რომელიცა ჭყუნდა აჟუანილ შეილაღ ბრძენსა მს და გონება მალაღსა და ვით გურატ ზღაღტსა, მკსა სუმბატ შეუისასა, რომელიცა სტსოგრებდა და დებით და მუჟღ-როებით ერისთავთ ერისთავად კლარჯეთს და გამოაზღუ-ბადნენ ფოკლენიე გარემონი სხარძენსა მისსა.

ბაგრატის ძის ძე, მცირე ყრმა, ბაგრატე ჰასაკ ჩივილია, იშვილა კურატ პალატმან, დავით არს გულად ტუ-ბილია. ეს დავით დიდი თვით იყო, მეფის სუმბატის შვილია, კაცი ყოელი-თურთ კეთილი, სიბრძნის ზღვად შეტურვილია.

მს მკვიდრობდა ტაო-კლარჯეთს საქმიით მეტად მშვიდობით იყო მიმჯდარი, არ უფოთთა ვარდაკი-ღებით, ვერინ ჰქადრებდა წყენასა, იყენენ ყოველნი რიღებით, უწვილო იყო, ბაგრატსა ზრდიდა თვით შვილ-მოკი-ღებით.

შეექნა შვათი ყოელ-კერძო, ჰქმენ ქართველთ აღრეულობა. განჰსქდენ, თვის თვისად იზმის, ურთერთის ხორც შექმულობა. ლიხთა კახრანთა სასტიკად შეუდევს განზარეულობა, ჰკელიდა მზა მზასა, არ იყო მათ შორის სიყვარულობა. მაშინ დავით კურატპალატს ჰსთხოვს ქართველთ ქენვა, აჯით:

გვიშვილო, შვირეულეართ გონებით და ქცევა ქაჯით; სისხლი ჩენნი თვით ჩენგანევე უხვად გვლიან, ვით სარაჯით, გვიპატრონე, გვაჯგებთ ტირილით და პირთა ბლავით.

ოქვენ არ ინებებთ მეფობას, აოხრდეს ქართლი ყოველი. ეტლი გვიბრუნებას უწყალოდ, ცა რისხვით ჩენზედ მითაველი.

გემუდარებით, შეგბრალდეთ ესეოდენი მთხოველი, თუ ესრეთ განელოს ქამებმან, არლა სად დაერჩეთ ცხოველი.

შენ გაქვს დავითის ტომობა, ვახტანგ დილისა გვარობა, სოლომონ ბრძნისა მეფისა სწავლითა არა მდარობა,

იცი ხეწათ საქმეთ გამოხსნა, ძნელოვანთ ჰაზრთ მიმხედარობა, არას გვეწვევი, მივიღოთ ერთობით მწაჩე მვედარობა. დავითს რა ესმა ქართველთა სასტიკის კირით ურვანი, შეილმო მათთვის გულითა, ჰყო მსწრაულად კეთილ ზრუნვანი,

შეჰკრიბნა სპანი ყოველნი, ჰქმნას იალიგებრ ბრუნვანი, განაშნო ტაო-კლარჯელნი, არ ჰქონდათ მტერთგან ძრწუნვანი.

ჰბრძანა, არ მნებავს მეფობა, იცის თვით ესე შენამან; გარნა მებრალვის ქართველნი, მომიცეა მათმან წყენაჲან. აღავსო სრულად მინდარნი ურთერთის სისხლთა დენამან, მზავს და განვაგლო კეთილად, ვერ აენოს მტერთა კბენაჲან.

მოიყვანა ბაგრატ მცირე, თვისგან შეილაღ ტუ-ბილაღ ზრდილი, მოუღენია ვარე მზრდელი მართ სიბრძნითა ზესთა ქმნილი; ჰრქეა, ყრმა ესე მცირე ბაგრატ ჩემგან არსო შორ-მით ზრდილი, ერთგულად ჰსცე, არ მოგაკლდეს მფარველობის ჩემსა ჩრდილი.

გამეფება ქართველთა ზედა ბაგრატ და ვითაჲ სოღა-მონაინასა ბაგრატისაჲ ძის ძისა.

აშხედრდენ, ყრმიითა ბაგრატით ვარდმოველს მითა გზანია, ქართლად მოვიდნენ, მხად დახედნენ ერთგულნი მისნი ყმანია.

ბაგრატ აყურთხეს მეფედ და შეიქმნა მილოკუანია, იტყოდენ მრავალ ქამიერ თქვენის მეფობის სლევანია. დამონნა დავით ბაგრატს, ვინცა იყენენ შორად მდგომნი,

ერთგულ ქმნილნი განამდიდრნა, მეფობისა კეთილ მდომნი.

შური ავო ყოველთავე, თუ სად იყენენ შემომწყრომნი; სპა განაწყუო მათთვის დავით, მოინდომნა ვინცა ოპნი; რა მოიწიუა ბაგრატ ყრმა ხმარებად მშვილდ-მანგელისა,

ანუგეშებდა ყოველთა, ვითა ნიავი დილისა.
მტერთ არ ძალედღეათ პირის პირ მოცდა მის მშვილდ
ზოწვილილისა,
ზეეს მოსთხოვლიან ყოველნი, ფარვა აქვსთ მისის
ჩრდილისა.

ბაგრატ ყოველი ნაქონები მის პირველის გუზამისა
ღიბურა ყოველი სამეფო წინანდელისა ვამისა,
გვისარს მოყვად განწყუა, ჰუა საქმე შესაბამისა,
სპარსთ მეფეს ექმნა მეგობრად, არა შემთხვევად
ვამისა.

აფხაზეთისა და ქართლის მეფობა შეეერთა მან.
აქებდა ერთი, შეიტკობო გულმან ყრმათა და ბერთამან.
მიიღეს მზიარულება სულთ ერთგულთ მოყვარეთამან,
რისხეი იფინა ქვეყანამ ყოველმან მისთა მტერთამან,
ზანადიდა ესრეთ ბაგრატ ლეთისა შიშით სიყვარულმან,
რულმან,

ვერა ანო იყრა საღა მზაკვარულმან შეთქმა მტრულმან,
მოვლო თვისი საბრძანისი, მოხარულ ჰყო მზიარულმან,
რულმან,
მეფობისა მტერნი მოსრნა, ბასრ-მანვილიმან ვამან-
ხულმან.

მრავალნო წელნი მეფობის დიდებთა განატარა მან,
ექვლესიათა შექმნა აროდეს დანიზარა მან,
ხორცილთა ესრეთ განდიდნა, სულთა შეიყვარა მან,
დასტრეუა მბრძოლი ბოროტი, ეშმაბილწ შეამცდარა მან.

მის ღროსა დავით მამასა ხალოდა მეფეთ მეფობით,
თვისს თაესა მრწემად, და მისი იყო მხსენები სეფობით,
ორნივე გვირგვინოანი სცხოვრებდენ მოიფობით,
საღა დასქარდისთ ლაშქართა იყენენ ურაცხვად მკრფობით.

რა განვლო თვისნი ღრონიდა დავითმან ყოველად
მშვილობით,
ბაგრატ იტყებდა ვეპით, მიიღო გლოვა დიდობით.
გლახათა მისცა საუნჯით, იყენენ ოქროსა მზობით,
ვერცხლნი განუყენა მონასტერთ, საღ იყენენ კიდის-
კიდობით.

მარტოდ დაშთა, სამეფოთა უყეთილესს განაგებდა,
ერთგულ ქმნილნი აღამაღლნა, ორგულთ სამხლენით
განაძებდა,
მონად უღდენენ ლეკ-კავკასნი, რასაცა ვით უბრძანებდა,
აღან-აზაზ-ალავეზით მისა მხასა მორჩილებდა.

შეგზღვა—კასპით—რის—არგეს სახლობნი ჰსურით
ჰყოზბდიან,
ხაზართა დიდსა მდინარეს მყოფნი მისს ყმობას ხაზობდიან,
სპარსთა ხელმწიფე ეყისრით დიდ ძალსა ნიქან სქანობდიან,

თვისნი ყოველნი სურვილთა, ვით მამას შეეჭრულა დანა.
მე იყო ზეგარდამო მრავალ გეარად ნიჭეულად,
სულისადმი ტრფივალება გულსა აქენდა შეკრებულად,
ისურვალად ბერობასა, ყმათა არ ჰსცეს ნება სრულად,
მეფე იყო ლეთსა სათნო ეშმაკნი ჰყენა განბასრულად.
ზანადრცნა ქართლის კიდენი, მეშზღერენი მისცა
კირებსა,

ავებდა ეკლესიათა მთათა და ბართა ხმარებასა,
მღვდელთა სწყალობდა მრავალსა, ოქროს აძლევდა
მწირებსა,
სწორად უსჯიდა სამართალს დიდ-შემძლეთ-გლახაკ-მცირებსა.

პრის ძალედვა მძლავრება უსამართლობით ძალები,
მთათა და ველთა სიმტკიცით მისცა სწორ სამართალები,
თუ ვინ საღ ჰმძლავრის ერთი ერთს, შეუღღის რისხვა
მადლები,
სრულ უჩინო ჰყენა ქურდობა და მეკობრეთა კვალები.

შედაგოგური მენიშენები საერო და სამრევლო სკოლების მასწავლებლებთან საუურადღებოდ.

ლექსები, როგორც ერთი საშუალებათაგანი დედა-ენის შესასწავლად პირველ დასწავის სკოლებში.

(გაგრძელება *).

ყველა ლექსები, რომლის შესწავლაც შესაძლებელია პირველ დასწავის სკოლებში, შეიძლება გაიყოს სამს ჯგუფად: პირველ ჯგუფს შეადგენენ იმისთანა ლექსები, რომლის შინაარსსაც შეადგენს ბუნების მხატვრობითი აღწერილობა, ბუნების მოვლენათა და მისი გარეგანი სახის გამოხატულობა. მეორე ჯგუფს

* იხ. «მწვეთი» № 13 1895 წ.

შეადგინენ ის ლექსები, რომელიც შეადგენს პოეტურს ნაწარმოებს, აღებულს უბრალო ხალხის ცხოვრებიდან, სადაც გამოხატულია ხალხის მეცადინეობა, მისი სიმბიარული და სიმწუხარე. მესამე ჯგუფის ლექსებს უნდა შეადგინდნ ისეთი ლექსები, რომლის შინაარსაც შეადგენენ — წარსული დროის შესანიშნავი შემთხვევანი და ისტორიული პირები. ამ ნაწარმ თითოეულს ჯგუფს ლექსებისას აქვს თავიანთი მიზანი, დანიშნულება; მაგალითად, პირველი რიგის ლექსებმა უნდა აღძვას და განავითაროს მოწაფეების გულში სიყვარული მშობლიური ბუნებისადმი და განავითაროს მათი ესტეტიკური გრძობა. მეორე ჯგუფის ლექსებმა უნდა აღზარდოს ბავშვის გულში სიყვარული, გულში მიწოდება და დაწაფვა შრომისადმი, სოფლის ცხოვრებისა და გლეხის ყოფა-ცხოვრებისადმი. დასასრულ მესამე რიგის ლექსებმა უნდა აღძვრან და განავითარონ მოწაფეებში პატრიოტული გრძობები და ეროვნული თვით შეგნებულობა.

რაცა შეეხება არაკების სწავლებას — უფრო სასარგებლო იქნება ისწავლებოდეს იმისთანა არაკები, რომლებიც განირჩევიან მახვილი სიტყვებით, უბრალოებით და აქვთ დამოკიდებულება უბრალო ხალხის ყოფა-ცხოვრებისადმი და რომლებიც იპყრობენ თავიანთ შორის ღრმა ზნეობრივ სწავლას, აზრს. ამისთანა არაკებს შეუძლიან ძლიერად იმოქმედონ მოწაფეებზე და განავითარონ მათი ზნეობრივი მხარე. რასაკვირველია, ლექსები და არაკები უნდა იყოს დალაგებული რიგზედ, სისტემით და ერთი მეორის თან მიყოლით, როგორც ენის, აგრეთვე შინაარსის მხრითაც, რომ დაკმაყოფილონ დიდაქტიკის უსაქიროსი მოთხოვნილებანი.

სამწუხაროდ, ჩვენებური სკოლები, მიუხედავად აუცილებლის საჭიროებისა, ამ ნაირ ლექსთა კრებულს ვერ-გვტორობთ მოკლებულია; ამიტომ მოწაფეები და მასწავლებლებიც იძულებულნი არიან დაკმაყოფილდნენ იმ ლექსებით, რომელიც მოთავსებულია საკითხავ წიგნში, ეს ნაკლებ არ დაეტოვებია უყურადღებოდ ჩვენს პატრიოტულს პედაგოგს, პედაგოგიურ მწერლობაში მოღვაწეს ბნ ი. გოგებაშვილს; მაგრამ მის მიერ გამოკრეული ხომჯი, ანუ ლექსთა კრება მოზრდილი ყმაწვილებსათვის, უფრო შიშველს მართა მესამე ჯგუფს ლექსთა კრებისას და ამიტომ ვერ აკმაყოფილებს ყველა შემოდ ჩამოთვლილს მოთხოვნილებას.

ლექსებიც, როგორც პროზული სტატიები, უნდა ისწავლებოდეს განმარტებითი კითხვის გაცეითილებზედ. იქ, სადაც გაცეითილების მიცემა სახლში დასასწავლად წესად არის შემოდებული, დროს შემქონლობისა გამო, შეიძლება, უფროსი განყოფილების მოწაფეებს მიეცეს სახლში ზეპირად დასასწავლად კლასში წაკითხული, განმარტებული და აღსნილი ლექსები. ბავშვის ძალიან უყვარსთ ლექსები და რადგანაც მესხიერებაც ხელს უწყობს, ადვილად და ხალისიანადც სწავლობენ; მხოლოდ აუცილებლად საჭიროა, რომ მიექცეს გეროვანი ყურადღება კლასში წინაწინ ლექსების აღსნას და განმარტებას; შედგენ ამ ნაირი განმარტებია იმაში ნაბი სიტყვების მნიშვნელობა. მათი კანონიერად ხმარება, განსაკუთრებული ფორმების — მეტაფორის, ტროპების და შედარებათა მნიშვნელობა და მათი კანონიერად გამოთქმა, ხმარება. მოწაფეებს უნდა ჰქონდესთ შეგნებული, როგორც თვითველი წინადადების აზრი, აგრეთვე მათ შორის კემპირიც, და უმთავრესად შეგნებული უნდა ჰქონდესთ მთელის საჭირო განმარტება და აღსნა უნდა იყოს მოკლე და ადვილად გასაგები ბავშვისათვის.

ლექსების განმარტებითი წაკითხვა და შესწავლა შეიძლება მოხდეს აწნარად: ა) პირველად, რომელიმე დასასწავლ ლექსს წაუკითხავს კლასს მასწავლებელი თვითონ ხელოვნურად იმ მიზნით, რომ უჩვენოს მოწაფეებს მაგალითი კარგის წაკითხვისა და გაეცნოს ისინი ლექსის შინაარსს. ბ) წაკითხავს ლექსს რომელიმე მოწაფე, უფრო საუკეთესოთაგანი ნაწილ-ნაწილად ან მთლად, თუ ლექსი დიდ არ არის, თითო ნაწილს კითხულობს თითო მოწაფე. ამ დროს ხდება განმარტება, ანუ ახსნა წაკითხულის ნაწილისა, სიტყვების და აზრის განმარტება; ასე წაკითხვანა ბოლომდის, ბოლოს ერთი საუკეთესო მოწაფეთაგანი წაკითხავს თვითღვან; ამის შემდეგ გ) მოწაფეები გიდასცემენ

მასწავლებელს წაკითხული ლექსის შინაარსს თავის სიტყვებით, მასწავლებლს დაუხმარებლად, ან კითხვების შემწეობით; დ) თეთრან მასწავლებელი წიკითხვის ლექსს ხელახლად თავიდან ბოლომდე იმ მიზნით, რომ მეორეჯერ უჩვენოს მაგალითი მკაფიო და ნათლად გამოხატული გამოთქმისა, რომ მოწაფეებმა უფრო ადვილად წარმოადგინონ ლექსის აზრების ერთმანეთს დამოკიდებულება, და შემდეგ წაკითხვინებს საუკეთესო მოწაფეებს; ე) წარმოთქმა მთელის ლექსის შინაარსისა კითხვების შემწეობით, გამორკვევა ლექსის დედა აზრისა, ზნეობრივი სწავლისა და დასახელება მოწაფეთა მიერ საჭირო მაგალითისა ცხობრივი და. დასასრულს, მასწავლებელი ავარჯიშებს მოწაფეებს ხელაუნუს კითხვაში, შეაჩერებს მოწაფეებს იმ ადგილზედ, სადაც შეცდებიან, ან სადაც საჭიროა განსაკუთრებით გამოთქმა. ამიტომ მასწავლებელი ძნელ ადვილს ან თეთრან წიკითხვას და ან რომელიმე კარგს მოწაფეს წაკითხვას, და ყველასგან მოითხოვს ამ ნაირად წაკითხვას. შინაარსის დაწვრილად გადმოცემა საჭიროა მხოლოდ არაკვების კითხვის დროს; სხვა ლექსების წაკითხვის დროს, განსაკუთრებით თუ ლექსი სალირიკო შინაარსისა—ამ დროს თავის სიტყვებით მისი გადმოცემა შედევთია, ამ დროს იკარგება ლექსის ხელოვნებითი სრლმანზე, ერის სიფაქიზე, სიმშენიერე. უმისოდ ლექსს არ შეუძლიან იპოქედოს ძლიერ შთანბვლილებითავე შევების გრძნობაზედ, წარბოდენილობაზედ, და ამიტომ შეიძლება დაკარგოს თავისი მნიშვნელობა. სალირიკო პოეზიას ყველანზე უფრო მსგავსება აქვს მუსიკასთან. მაისი შინაარსა აგრეთვე არ გადითანება უბრალო მოთხრობათ და არ გადაცემა სიტყვებით, როგორც მუსიკალური პიესა. შეიძლება მხოლოდ იმისი გრძნობა, რადგანაც სალირიკო ლექსებში იხატება ყოველივეს თეთრან პოეტების გრძნობა და სხ. ამიტომ თუ აუცოდებელი საჭირო იქმნება ამ გვარი ლექსების შინაარსის გადმოცემა, მასწავლებელმა მოწაფეთა შეძლებისა და გვარად კითხვებზედ უნდა მოითხოვოს სიტყვა სიტყვით შინაარსის გადმოცემა, რაც შეეძება მოწაფეების მიერ ხელოვნურ წაკითხვას ლექსებისას, მას მასწავლებელმა თვითდგანე უნდა მიაქციოს ყურადღება და ეცადოს, რომ მოწაფეები კითხვითადღენ: ზომიერ ხს მალლად, მკაფიოდ, აუჩქარებლად, გარკვევით, შეგნებით, შესაყერ ადვილას ლოლიკურის ხმის ამაღლებით და უნდა ცდილობდეს,

რამდენადც შესაძლებელი იქნება, რომ მოწაფე წაკითხვის დროს ხატავდეს სულიერ მიღწეობებს ხმის გადასვლა-გადმოსვლით, ხმის შეცვლით. გამოცდილებით სჩანს, რომ ბავშვების მიერ ხელოვნურ კითხვის შესწავლაში და საზოგადო ლექსების კარგად წაკითხვის დღი მნიშვნელობა აქვს მასწავლებელს კარგს სამაგალითო კითხვას. იმ მასწავლებელში, სადაც მასწავლებელი ჩინებულად კითხულობს, მოწაფეებიც კარგად და სასიამოვნოდ კითხულობენ. მოწაფეები ყოველ საქმეში თავიანთს მასწავლებელს ჰპაძევენ და ამიტომ კითხვაშიდაც მიზანძივთ ადვილად გადაიღებენ მასწავლებლისაგან ხმის, კილოს სხვადასხვაფერობას, ამიტომ ფრიალ სასარგებლო და საჭიროა, რომ თეთრან მასწავლებლები აქცევენ ყურადღებას ხელოვნურად წაკითხვას. ძალიან სასარგებლო იქნება, რომ ბავშვების ხშირად კითხვობადენ იმისთანა ნაწარმოებს, რომელიც კითხვა-მიგებით არის დაწერილი და სადაც რამდენიმე მომქმედი პირია, განსაკუთრებით არაკვებში. ერთი მოწაფე კითხულობს ერთი მომქმედი პირის სიტყვებს, მეორე—მეორისას, მესამე—აეტორის სიტყვებს და სხვა. ამ ნაირი საკითხავი მასალა ძალიან აცოცხლებს გაცვეთილებს, ახწვევებს მოწაფეებს, უტიფებს მათ კეთილმოუზრნეობას; ამისთანების კითხვა ძალიან მოსწონთ ბევრებს და ამით მოაქვს მათს არსებითი სარგებლობა.

ლექსების სწავლების დროს მასწავლებელმა უნდა მიაქციოს განსაკუთრებით ყურადღება ლექსის დედა აზრის გამორკვევას, ზნეობრივი მნიშვნელობას და დასკვნას; რის შემდეგ უნდა განაღვიძოს ბავშვის გულში მის გრძნობები, რომელიც მოქცეულია ლექსში. წინააღმდეგ შემთხვევაში პოეტურ ნაწარმოების წაკითხვას და ზეპირად დასწავლას არავითარი აღმზრდელიობითი მნიშვნელობა არ ექმნება და აწნარი წაკითხვა ვერც სასურველს სარგებლობას მოიტანს. მისთვის, რომ ლექსებმა მოახდინონ მოწაფეებზედ უფრო ღრმა და ძლიერი შთანბვლილება და განაღვიძოს მათ გულში კეთილი გრძნობები, საჭიროა, რომ თეთრან მასწავლებლები იყენენ განსკველულნი და გამხწვევებულნი ამ ნაირი გრძნობებით. ამის შესახებ ერთი საპატოო პედაგოგი ამბობს შემდეგს: „დასასწავლამ ლექსებმა რომ მოახდინონ მოწაფეებზე აღმზრდელიობათი მოქმედება, ამისთვის თავდაპირველად ექვალზედ უფრო უსაჭიროესია—თეთრან მასწავლებლებმა იყენენ გამსჭვალულნი ადვილდრის სამ-

შეგინებდა და სიამბოდეას განსახებთ, რომ ეს გრძნობა ნათლად სხანდეს, ისევე როგორც მასწავლებელში, როგორც მის მიერ შოკეტურ ნაწარმოების სანაკადითად წყობის დროს, აგრეთვე იმისა ახსნას და განმარტების დროსაც. თქვენ, თუ გინდათ შოკეტური ნაწარმოებით აღმსრულებლობათად ამოქმედდეთ მოწოდებებზე, ეტადეთ თვითონ შეისწავლათ შოკეის ყურადღებით, ეტადეთ აგრძნობთ თქვენმივე კეთილ სურათსა ნათე შოკეისა, შეიყვარეთ იგი, როგორც იდეალური გამოხატულება ტემპერატურის, სინამდვილისა და მისი მოწოდებები თქვენ შეგაყვარებენ, როგორც მასწავლებელს და შოკეისადაც, როგორც სასწავლო საგანს. ციტ. გვ. 536 და 537.

საქონლად მიგვანია მოვიყვანოთ რამდენიმე ადგილი ჯონ გრძნობის თხზულებიდან წიგნების კითხვის სიყვარულის მნიშვნელობაზედ. ეს ნაწყევთ ერთ ნაირად შეეგება, როგორც პოეტურს, ისე პროზაიკულ ნაწარმოებასაც: «მე რომ მიღამობდა მეოხაჟს დეთისთვის ამისთან ნათე, რომელსაც შეძლებდა ჩემი შეტევა ეგება გრძნობათა ცვლილების დროს და ფოთადიოქო მთელს ჩემს სიცოცხლეში ჩემთვის ბედნიერების წინაშე და მიერეკადი ფოთადიგერ შეუდურებასაგან—ან ჩემი საქმეების ცუდით მსჯელობის დროს, ან როცა ხალხი აღსდებდა ჩემზედ—ეს მივრეგის ნათე აქნობდა წიგნების კითხვის სიყვარული». ამ სიტყვებში ძალიან ბევრი არის ნათქვამი. მიეციოთ კაცს სიყვარული წიგნების კითხვისა და საშუალება იმის დასაქყოფილებლად და თქვენ უმეტესად ბედნიერად განდით მას, თუ არ მაწადით ცუდს წიგნებს. წიგნების კითხვით თქვენ შეეყვით მკითხველ ყოველი ისტორიული დროის საუკეთესო საზოგადოებაში; მკითხველებს დაუყვებთ პირ და პირ უფრო ბრძენს, გონებაში ბილს, ძლიერს და პათიოსან პირებს, რომლებიც ერთს ღრობი ამშვენებდენ კაცობრიობას. თქვენ განდით მკითხველს მთელი ეროვნების მოქალაქედ, ყველა საუკუნოების თანამედროეთ. მთელი ქვეყანა ძისთვის შეიქმნება გაჩენილა. ამასთან შეუძლებელია წარმოიდგინოს კაცმა, რომ მკითხველის ხასიათი არ ამაღლდეს და არ გაუშჯობდეს საუკეთესო პირებთან, მუდმივ მოახრეთა დასთან ერთობით; შეუძლებელია წინგობრივად რომ ეგრე შეიძინოს კაცმა განსაკუთრებული აღმსრულებლობაში და განათლებაში, როდესაც თავის თვალ წინ ხედავს ყოველთვის, როგორ ლაპარაკობენ და იტყვიან ერთმანეთში განათლებული

და აღმრდილი ადამიანები. კითხვის ჩვეულებაში, თუ ის კარვად არის წარმართული, არის ჩვეული წიგნითელი კაცობრიობის ხასიათისა და საქციელისა, ეს გველენა იმდენად შეუმწველად მოქმედებს, რომ ჩვენ ხშირად ყურადღებასაც არ ვაქცევთ ხალხში. დასასრულ, წიგნების კითხვის სიყვარული და მისი დაქობა ყოველგვარ ანათლებს კაცის გონებას და არ აძლევს მას ნებას უმეტრებაში და უცილობაში დაჩენისას. ამიტომ ლექსების კანონიერად და შეგნებულად სწავლებას დღი მნიშვნელობა აქვს წიგნების კითხვის სიყვარულის აღძვარებად.

ლ. ბოცაძე.

საისტორიო მასალა.

იოანე ბატონიშვილის წინადადება გიორგი მე-XIII-დამ მონათმეული 1799 წელს.

(გაგრძელება *).

გვარისა და ტიტლოსათვის და ჯილდოისა.

სამეფოდ მეშვიდე. თავ თავს ტიტლიო ყოველთა უწყინ თავადთაცა და აწნაურთაცა; გარნა მსებლამის დროს, ესე იგი ოდეს რამელმანმე დიდთა კაცთაგანმან, ესე იგი, სარდალმან ორბელიანმან, სარდალმან ამილხვარმან, სარდალმან ქიხიის მოურავმან, მუხრანის ბატონმან, ერისთავთა და მსკავსთა ამათთა, ჩალოყაშვილმან, ცაციშვილმან, აბაშიძემან, ანენოს ეს გუარის სამხახური მეფესა და ქვეყანასა, რომელ დიდ სამახურად შეერაცხებოდეს, და ინებოს მეფემან ჯილდოდ ტატლოაჲს მომატება; მიეცეს, რადგან ბრწყინვალედ იწერებთან თავადნი, ამ მაახურებისათვის აღმატებულ-ტატლიო, ესე იგი, უბრწყინვალესობა მხოლოდ მას გეამსა, ვინემ ცოცხალი იყოს.

უკეთვ ვათავადდება ვინმე სამხახურისათვის, მისცე ტიტლიო იქნება ბრწყინვალეო თავადო.

*) იხ. „მწყემსი“-ს № 12 1895 წ.

უკეთუ ვაზნაურდება ვინჲ, მისი ტიტლოჲ იქნება კეთლ-შობილებაჲ; და თუ მიაწვეს ხარისხსა სუთასის თაობისასა, მინბაშობასა, მაშინ მიეწერების მალალ კეთილშობილებაჲ; და უკეთუ აღაწვეის სარდლობისადმი ვაზაური, მაშინ მიეწერებინ აღბატე-ბულდებაჲ; და უკეთუ მასხურებს დიდად, მიეწეროს უადმატებულცობაჲ.

უკეთუ საბატო კაცობა ეწოდოს ვისმე, ესე იგი დრაფობა, აღის ტიტლოჲ იყოს განბრწყინვალე-ბული.

ხოლო სხვათა მდაბალთა აზნაურთა—უჯალო. ჯილდოება მიხედვისამებრ იქმნების კვაღურა ხმალი. ხოლო ყმისა და მამულისას არღა ვარჩევ მიღებმასა სამეფოდგან, ვინადგან დია შემციირებულია სამეფო სოფლები. და ასე ინებეთ: ვისიკ ღირსად ნაწოთ ბოძება მამულისა, თუ როდენი კომლიც კაცი გემეტებათ, სახელმწიფო თეთრი ყმისთვის სასყიდლად დანიშნულ იყოს კომლზედა შეიდი თუმანი. და როდენიცა კომლი გენებოსთ საბოძერად, შეიდ შეიდი თუმანი ებოძოს კომლზედან. ხოლო მიწისათვის, ვსთენაც გენებოსთ ცარიელი მიწის ბოძება, სასყიდლად დღიურზედ ებოძოს სამეფო ღებით (?) ხუთი აბაზი. რამდენის დღისაც ებოძოს, ხაზინადარ მან მისცეს მეფის წყალობის წიგნით დღიურზედ ხუთ ხუთი აბაზი, ხოლო ყმაზედ შეიდ შეიდი თუმანი, ვითარცა ზემორე მოვიხსენეთ. და ესე ამას იქით ასე როხდეს.

უკეთუ მეფეთ გვარისა თვადღამ იმასხურა, ესე იგი მეფის ქალის შეიღმან და ქალის შეიღის შეიღმა, დღეს მასხურებისათვის მიეცეს ტიტლოჲ განათლებულცობის თვადღობისა ცხრეთ: განათლებულცობა თვადღო.

ჯამბეკირისათვის.

სამოეტად მეტე. ვითარცა აღეწერეთ ზეთ, შემოსავლი თერთად იქმნების ვიღრე ოცდახუთ ათას თუმანადრინ. და დანიშნული იქმნება მეფისა და სამეფოს სახლისათვის გარჩევით მისართმეველი ფული; ხოლო თვადღათა პირველთა მოხელეთა აქენდეს ას ასი თუმანი; ესე იგი სალთხუცესს, ამილახუარს, მეხრანის ბატონს, ქიზიყის მოურავს და ვლჩების უფროსს ვეზირსა. ხოლო სხვათა მოხელეთა მიხედვი-სამებრ პირველთა. ხაზინადარს, ქემიკობაშს, პირველ

მიღენს, პირველს ნაზირს, ამილახერას, ქალაქის მოურავსა და ვახანისას სამოც სამოცი თუმანი. ხოლო სხვათა სარდლად დანიშნულთა, ორმოცდაათათი თუმანი, მინბაშთა ოცდაათათი თუმანი, სუთასის თვეთა და ქემიკობაშის ნაიბს ოც ოც თუმანი, უზნაშთა თორმეტ თორმეტი თუმანი, და მისთა ხელმეფეთთა რვა რვა თუმანი. ხოლო დღებაშთა ხუთ ხუთი თუმანი, საწილადგო ჯარის კაცთა ოროლი თუმანი, პურის გარდა და ტანისამოსის გარდა. სამოქალაქო მოხელეთა ხარისხისა მებრ ოცი თუმანიდამ ექუს ოუ ნამდინა. *)

მეთიარს მეფისასა და ამ გვართმოხელეთ ოცდახუთ ხუთი თუმანი.

მოდღვარს მეფისასა ორმოცი თუმანი, აგრეთვე აქიშასა.

თაობისაშს აქუნდეს ასი თუმანი და სხვათა მოხელეთა, ვითარცა ზემორე სწერია იმ სახელ. მდაბლთ მოსამახურეთ მეფისას სამი სამი თუმანი და ხორაგე, აგრეთვე ტანისამოსი.

მეფისა კარის მღვდელთა თორთმეტ თორმეტი თუმანი.

მთავარ ღაჯანთ რვა რვა თუმანი. მაგალობელთ ექუს ექუსი თუმანი. მოქანეთ ხუთ ხუთი და ყოველთა მათ ხორაგი. მოსაკრავეთა უფროსს ათი თუმანი და შემდგეთა მათა მიხედვისამებრ.

ხოლო სხუთ თეთრი, რაჲცა დარჩება, იგი უნდა განიყოს ორ წილად, ნახევარი ინახებოდეს სტუმრების ხარჯად და საჩუქრად, და ნახევარი შენობათათვის და ყმის დასახსნელად, და ობლების სახრდელად, ხოლო სხვა თუ მორჩა რამე ესე უნდა გაისენებოდეს, სახითა ამით: იყოს ორი ათასი ანუ სამი ათასი თუმანი გარდაღებული. ხაზინადარს ჰყვანდეს ოთხი კარგი მამულიანი მოქალაქე. იგინი გასასხენდენ, ვისაც უნდოდეს თვადღეს, აზნაურის თუ სხუთა ვისმე, ვითრათი ანუ ნივითთ, რომ რამდენიც თუმანი უნდოდეს, ერთი საზად ღირდეს ანუ მამულისა და ყმის დღგირაგებით. რაედენის ხანითაც უნდოდეს, ბილეთი

*) გუგრდზე აქვს მინაწერი: ამ თეთრის მოხელეთ უნდა ქქობდეთ საკუთარი გაღაწიანი სახლი და დიდროვანი სეაგრება რკინისა თეთრის შესახასაგად, დაკეტონ და დაბეჭდილნი ხუთისავე კაცითა და ყოველთვის ეკუნონ ფრანგულნი კარგხუჯე; ხოლო ფანჯრები იყოს წკრილი რკინის ფანჯრებით, რომ კაცო გუგრ შექმერებოდეს.

ანუ ბარათი იმ სახელ მიეცემოდეს, და თავის დროს სარგებელი და თავნი მოიტანოს, და დაიხსნას თავისი ნივთი. უკეთეს დრო გავიღეს, ერთი თვე დაიკადონ, და მერე სახალხოდ გაუყდონ ის ნივთი და მამული; ხამფელად რაც თეთრი წაუღია თავის სარგებელით ისევე დაღონ, და სხვა მერე რაც დარჩეს პატრონს მიეცეს. ესეც შეიძლება, რომ წლას თავზედ თუ რაოდენიც პაემანი გასულა, მამულის და ნივთის პატრონთან სარგებელი მიიტანოს და ბარათი ხელ-მეორედ გამაცვლიყენოს.

ახალი ამბები და შენიშვნები.

«НОВОЕ СМЫСЛ.» — იმ და სხვებზეც საყვედურო განუცხადეს «ივერიას» იმისთვის, რომ ახალ ამბებს ვაზნებშიდამ თუ გადმობეჭდათ თორემ თავისას არას ბეჭდავსო. დაიწყო თავისი ამბების ბეჭედა, მაგრამ ყველა თითქმის ტყუილი გამოდის. მე 168 №-ში აცხადებ: «სინოდმა გადაწყვიტა ამიერიდგან თერამეტი წლას მეტის ყმაწვილებიც მიიღებინ სემენარიის პირველ კლასშია». ეს ამბავი ტყუილია. უქაზი, რომელითაც 18 წლის მეტის მექონე მოსწავლენი არ მიიღონ სემინარიის პირველ კლასში, გამოიკა 1887 წელში. სინოდი აცხადებს ესლა, რომ ამ წლამდის ვინც შესული იყო სასულიერო სასწავლებელში, იმათზე ნუ გაავრცელებთ ამ უქაზის ძალასა და მის შემდეგ შესულებს მოსწავლეთ 18 წლის ხნოვანობის მეტის მექონეს ნუ მიაღებთო. როდესაც «ივერია» კრებას ამისთანა ცნობებს, კანცელარიის «სტოროჯებს» კი არ უნდა გამოკითხოს ამისთანა ამბები, არამედ სანდო პირებს და იმედია აღარ მოტყუებდბა ასე და არც თავის მკითხველებს მოატყუებს.

* *

სმები ისმის, რომ თბილისში ანარბენ მეორე უკვე დღიურ ქართული გაზეთის გამოცემას.

* *

გაღწევატოლა, რომ «ივერია» წინ გაკრდზე თბილისის სათავად-აზნაურო სასწავლებლის განცხადებს უნდა დაბეჭდოს სუთუჯურ. ძღვიურ სინტერესთა ვიცოდეთ ამ განცხადებას შუასოდ ბეჭდავს «ივერია» თუ ფასით?

* *

თორმეტი წლის მამასუფრებისათვის ბელაღანის თანამდებობაზედ იმერეთის ეპარქიის ბელაღანელი ერმალოზ გეფსემა დაჯილდოებულ არას მესამე სარსხის ანას ორდენით. ამავე ხარასსას ანას ორდენით დაჯილდოებული არას სამსახურისათვის მღვდელი შაქსამე გოგრიჭანი 436 მუსლით.

* *

ყოფილად სამდვდელო გაბრიელი, რომელიც გელათში ბრძანდებოდა ივლისის 14 რიცხვიდან აგვისტოს 14 ქუთაისში ჩაბობრძანდა. ყოფილად სამდვდელომ, რადგან კიდევ სუსტად გრძობას თავს ხელანდა იბნოვა ექვსი თვით თავის უფლებებ ეპარქიის მართვისაგან.

ყოფილად სამდვდელო ბესარიონი დროებითი მმართველი იმერეთის ეპარქიის, მწიწკედი ბრძანდებოდა სოფელს გვალითში გვალითის დანიეთის იკლესიისზედ 13 აგვისტოს, სადაც მიწვეული იყო მიცვალებულის საწირავად აზნაურ ქვენტათაგან. 14-ს ქუთაისში ჩაბობრძანდა და 15-ს ქუთაისის გათფერის ტაძარში სწირა.

რედაქციის პასუხი.

მდ. ნესტორცხაკაიას. თუ მსურველებს სამრეკლო სკოლაში შესვლისა და გახსნისა, შაშინ სამინისტრო სკოლა 60-ზე კი არა 10 საჯუნზედ რომ იყოს, მანტ ვერას დაბრკოლებს სამრეკლო სკოლის გახსნას.

მდ. ზღ. — შვილს. თქვენი საუკუო კითხვა განმარტებულა «მწიქმისა»-ს წინანდელ №-ში; ხელ მეორეთ განმარტება საჭირო არ არს.

ზ. ბ. ჟო — ის. ესლანდელ დროში სიტუაჲ «ლიტი და სტოკჲ»-ს მნიშვნელობა თითქმის უკვალა მეღავთნებ იტის, არა თუ მღვდელმა. არ ბეჭჲარა რომ სადმე იჟოს მღვდელი, ეს სიტყვები რომ არ ესმოდას.

ერთად წარვა მღვდელს გრდნა-ტკალესულისა და ცოტსლებასათვის, არა თუ რამდენიმესა, ასი ბიასისაც შეუძლია. შემცდარი აზრი აქვსთ ზოგაერთებს, რადესაც ჭფიერობენ, რომ წარვა ერთ მიწზედ უნდა შესრულდეს და არა მრავალზეო.

გ ა ნ ც ხ ა დ მ ბ ა ნ ი.

საქველმოქმედო

თავარის ნახატიანი

ფოსტიის ქალაქი

ისეიდება თბილისის და ქუთაისის ქართულ წიგნის მაღაზიებში

თითო ფურცალი თითო კაკიკად.

მოგებული თანხიდან ნახევარი შეეწირება ზმპირ-სიტყვაობის ფონდს და ნახევარიც მოხმარდება იაფფისიან და მუქთად დასარიებელ სახალსო წიგნბა-კმბის გამოცემას.

ვისაც სურს გამოწერა შეუძლიათ დაიბარონ ფოსტიით დ. უკირიფიდან მიხეილ ბარამაძისაგან.

ემწეემსია-ს რედუქციისაგან დაიბეჭდა ცაფეე წიგნაკად და მადე იენება გასასუფილად ცსოფრება ღირსისა ტ ღმერთ-შემოსილისა მამისა ჩამენისა

გიორგი მთაწმინდელისა,

საღმრთო წერლის ქართულს ენაზე ზოარგმენისა, ათონის ივერიის საყანის კტიტორისა და სრულიად რეპრიის განმანათლებლისა.

ს ა ზ უ რ ა დ ე მ ბ ო დ!

სოფელის სკოლებში მოსწავლეთა სიღარიბისა და შევიწროებულ მდგომარეობისა გამო—მე დავამზადე სასწავლო წლისათვის აუარებედი იაფფისიანი რვეულება:

ასი ცალი 2—3 მანეთამდე. რვეულები შეეერილია სინის ძაფით, ვარშემო მტეიცე ქადადდი აქვს შემოხვეული და თან თითოეულ რვეულს აქვს საშრობი ქადადდი.

აქვე შეგიძლიათ მოიპოვოთ უფრო იაფფისად უოვეფეგვარი საყანცეფლარიო და სასწავლო ნივთები...

მიმართავეთ ი. მურადიას მაღაზიას—ქუთაისში.

შ ი ნ ბ ა რ ს ი. კიდევ ფუჭი და ამაო ზრუნვა მგერული მწერლობის განჩინსა და ღოცვისა და ღვთის-მსახურების ქართულიდან მგერულად გადათარგმნის შესახებ.—ენისა და სფელის დამაზინებება.—ანაღ-გაზდა მღვდლის ფიქრები.—საქართველოს ძველი ღროის თავგადასავალი.—ჰედაგოგიური შენიშვნები საერო დასამრეფლო სკოლების მასწავლებელთა საყურადღებოდ.—საისტორიო მასალა.—ანაღი ამბები და შენიშვნები.

რედუქციის ზასუბა. განცხადებანა.